

SZOCIÁLPOLITIKA ROMÁNIÁBAN A SZOCIALIZMUSBAN ÉS A PIACGAZDASÁGRA VALÓ ÁTMENET¹ IDŐSZAKÁBAN

Geambașu Réka

Geambașu Réka tanulmánya a szociálpolitika fogalmára és jelentésére reflektál, valamint a romániai sajátosságokból kiindulva a szocialista illetve az átmenetre jellemző szociálpolitika jellemzőit, valamint strukturális lehetőségeit veszi leltárba.

Bevezetés · A tanulmány alapvetően két analitikus részre bomlik, s ezek között egyfajta időbeni és oksági összekötő kapocsként funkcionál az 1989-es rendszerváltás. '89 előtt mindazokat a döntéseket, amelyek tágabban a szociálpolitika hatáskörébe sorolhatók, az egalitáriánus újraelosztás, a paternalista állam ideológiája határozta meg. A szocialista hivatalos diskurzus az egyének és társadalmi csoportok közötti különbségek eltörlésével akarta kialakítani a „szocialista embertípust”, olyan szociálpolitikai lépések révén, amelyek konkrét gazdasági, politikai célokat is szolgáltak. Az egyéni érdekek és szükségletek háttérbe szorítását követően, 1989 után a szociálpolitika csak kisebb mértékben tekinthető koherensnek, cél-racionálisnak és összefüggőnek. A rendszerváltás utáni szociálpolitika azonban mégis inkább korrekciós, tünetkezelő és spontán jellegűnek tekinthető.

A szociálpolitika fogalma · A szociálpolitikát meghatározhatjuk tág, illetve szűk értelemben. Tág értelemben a szociálpolitika mindazon attitűdök, programok, és cselekvések rendszerét jelenti, amelyek a különböző szociális problémák megoldására irányulnak (Lazăr-Vlăsceanu, 1998:431). Ez egyaránt vonatkozik a kormányzati szervekre, a civil szférára és magán-személyekre, vagyis más szóval, a köz-, magán- és önkéntesi szférára. A szociálpolitika mindig az adott társadalomra jellemző – és az erőforrások elosztására, valamint a lakosság jóléti színvonalára vonatkozó – elvek, értékek, és hagyományok keretében definiálódik. Egyes meghatározási kísérletek a szociálpolitikát pusztán az állami intézmények által kezdeményezett és működtetett *szociális védelemre* szűkítik le (uo.). Azonban a tág megközelítések egyrészt figyelmen kívül hagyják azokat a mechanizmusokat, melyek révén az állam mégis megoldatlanul hagy adott szociális problémákat, másrészt pedig a túlságo-

san egyszerűsítő definícióból – mely kizárólag a társadalmi jólétet biztosító intézményekre összpontosít – kimaradhatnak a tágabban értelmezett szociális jellegű problémák kezelésének módjai. Ilyenek például a hatalom elosztásának módja és az erőforrásokhoz való hozzáférés, a környezetvédelem vagy a személyi biztonság (Lazăr-Vlăsceanu 1998:431). Az ilyenszerű, tágabb megközelítés alapján a szociálpolitikák szerves részeként definiált *szociális védelmet* olyan politikák, intézkedések, intézmények és szervezetek összességéként értelmezem, melyek a hátrányos, önmaguk erőfeszítéseire nem támaszkodható személyeknek és csoportoknak nyújtott támogatások révén biztosítják ezek minimális életszínvonalát. A szociális védelmi rendszer részeként megvalósított anyagi és humán erőforrás-újraelosztás révén a különböző társadalmi kategóriák közötti egyenlőtlenségi helyzetet igyekeznek mérsékelni, miközben a krónikusan hátrányos helyzetűek függőségi állapotának megszüntetését próbálják megvalósítani (Uo: 458).

Szűkebb értelemben a szociálpolitikák háromféleképpen definiálhatók. *Pragmatikus, leíró perspektívából* a szociálpolitika, mint cselekvési mező jelenik meg, amelyben adott intézmények, tevékenységi rendszerek működnek. E szemlélet szerint a szociálpolitika részét képezi az egészségügyi ellátás, az oktatásügy, a társadalombiztosítás és közsegélyezés, az állami lakásépítések és lakásfenntartások, valamint az úgynevezett személyes szociális szolgáltatások (gyermekvédelem, szociális gondozás stb.). Egyes szerzők szerint ide tartoznak még egyes munkaügyi szolgáltatások és akár a környezetvédelem is. Ebben a modellben a központi szerepet az állam játssza, amely különböző redistribúciós mechanizmusok révén „közpénzekből” fedezi e programok és intézkedések működését (Uo.). A gyakorlati megközelítésben tehát a szociálpolitika olyan intézmények és cselekvési rendszerek együttese, amelyek az állampolgárok meghatározott szükségleteit a piac részleges vagy teljes megkerülésével elégíti ki, részben vagy egészében közpénzek felhasználásával.

A fogalom *funkcionalista megközelítése* arra próbál választ adni, hogy milyen társadalmi funkciók betöltésére jönnek létre

a szociálpolitikai rendszerek, illetve milyen eszközökkel oldhatók fel a történelmileg változó diszfunkció. Ebben az értelemben központi fontosságúvá válik az a kérdés, hogy mennyiben sikerült a különböző szociálpolitikai intézkedéseknek megvalósítani a társadalom zavartalan működését, illetve milyen mértékben járultak hozzá ezek a programok az új feltételek adaptálásához, a társadalom integráltságának megőrzéséhez és az adott strukturális viszonyok lehetőleg változatlan újratermelődéséhez.

Végül a *strukturális-dinamikus perspektíva* a szociálpolitikát strukturálisan meghatározott folyamatként, az állam és az állampolgárok közötti változó viszonyként értelmezi. E modellben központi jelentőségre tesz szert az a kérdés, hogy hogyan és kik határozzák meg azokat a szükségleteket, melyekre a szociálpolitikának válaszolniuk kell. A szociális intézkedéseket kiváltó társadalmi feszültségek és követelések tárgya szerint a szociálpolitikák két ideáltípusa határozható meg e modell keretén belül. A hagyományos, tőkés kontextusban kialakult szociálpolitikák alapvetően a fogyasztó ember szükségleteire összpontosítanak, s hatásukat csak az elosztás szférájára korlátozzák. A minimális életszínvonal fenntartása végett működésbe hozott szociális lépések adott szükségleteket, részlegesen vagy teljesen kivonnak az árukapcsolatokból, vagyis az ezekhez való hozzáférést az állampolgárok számára a „jóléti disztribúció” körének növelésével a piaci mechanizmusoktól függetlenül biztosítják. A *szocialista jellegű*, alapvető társadalmi viszonyokat is érintő szociálpolitikák a források elosztásáról a hangsúlyt a termelési viszonyok szabályozására helyezik át. Ez a modell a munkások és alkalmazottak közvetlen részvételén alapul, s a „gazdasági demokrácia” megvalósítását tűzi ki célul. A szakszervezetek által képviselt alkalmazottak kollektív tulajdonának tekintett „szociális alapok” felhasználásával az állam a teljes foglalkoztatást, a régiók közötti gazdasági egyenlőtlenségek megszüntetését, valamint a széleskörű munkahelyteremtést igyekszik biztosítani (Ferge, 1991:72-76).

A romániai szocializmus: a társadalmi-gazdasági helyzet néhány – szociálpolitikailag releváns – jellemzője · Romániában, mint ahogy az összes közép- és kelet-európai átlamban és a Szovjetunióban, a szocialista projekt fő célja egy prosperáló társadalom felépítése, a társadalmi homogenitás és egyenlőség magas színvonal mellett. A hivatalos politikai diskurzus szerint nem létezett szegénység, marginalizáció és társadalmi kirekesztettség. Ezeket a problémákat egyébként a kapitalizmus egyik legsúlyosabb diszfunkcionalitásának tekintették. A munka a szocialista ideológia gazdasági és társadalmi szemléletének egyik központi kategóriája, s ezt elsősorban mint jogot és kötelességet, és ugyanakkor az egyéni jólét megvalósításának egyetlen módozatát határozták meg (Rominska-Zimmy, 1997). Ezért a szociálpolitika intézményeinek, programjainak és juttatásainak többségét a munkaerőpiacon való jelenlét kondicionálta.²

A szocialista ideológia egyik legfontosabb gazdasági imperatívuszának minősítette a lakosság teljes foglalkoztatottságának megvalósítását, különös tekintettel a hatalom átvételének kontextusára, melyet – a két világháború közötti időszakban – erőteljes munkanélküliség jellemezett. A szocialista gazdasági

szemléletben az állam, mint a társadalom legnagyobb hatáskörrel felruházott gazdasági szereplője, képes oly módon megszervezni a termelési folyamatokat, s tágabban a teljes gazdasági életet, hogy az adott pillanatban létező teljes munkaerő-kínálatot kielégítthesse (Verdery, 1996). Ehhez azonban arra volt szükség, hogy az évtizedek folyamán létrehozott nehézipari egységeket és óriási infrastrukturális vállalkozásokat az állam kvázi-exkluzív módon támogassa. Ez voltaképpen felhasználta a teljes belső erőforrás-készletet, miközben az állam mesterségesen alacsony szinten kellett tartsa a béreket³ is, hogy fenntarthassa a teljes foglalkoztatottságot. A legnagyobb hangsúly az ipari szektorra került. A '80-as években a romániai termelés 60 százaléka a lakosság 38 százalékát foglalkoztató iparból származott (Negulescu, 1999:417). A belföldi erőforrások leginkább azokat az ipari ágazatokat célozták meg, amelyek – Románia KGST-ben elfoglalt helyéből kifolyólag is – termelési eszköz-gyártásra voltak berendezkedve (Hunya, Réti, Süle, Tóth, 1990). A különböző iparágak fejlesztése azonban nem gazdasági, vagyis hatékonysági racionalitáson alapult, hanem politikai megfontolásból történt (Verdery, 1996). A szocializmusban tehát minden típusú elosztást az állam valósított meg, a bérek pedig nem gazdasági, hanem politikai racionalitásúak voltak. A közvetlen jövedelmek és közvetett módon hozzáférhető juttatások viszont – a hivatalos egalitáriánus politika ellenére – egy olyan típusú gazdasági differenciálódást alakítottak ki és tartottak fenn, amelyeket igyekeztek szűk korlátok között tartani. A bérnek, amelyet szociális jellegűnek kell elgondolni, csak laza kapcsolata volt az egyéni és kollektív teljesítménnyel, s ha volt is, ennek politikai jellege volt, abban az értelemben, hogy többletjövedelmet csak azon szektorok dolgozói remélhettek, melyeket a társadalom számára vagy stratégiaileg hasznosnak nyilvánítottak (Verdery, 1996). Ilyen gazdasági ágazat volt a kitermelőipar, nehézipar, acélipar és petrokémiai, energetikai ipar.

A gazdaságot a szocialista ideológia a társadalom szükségleteinek kielégítése érdekében történő erőforrás-mozgósítási eszköznek tekintette. Ezt a szemléletet megerősítette a kialakult munkaerő-kereslet. Ezzel egyszersmind megvalósult a lakosság szocialista gazdaságba való integrálódása, illetve a gazdaság nem-szocialista szegmenseinek visszaszorítása.

A gazdaságpolitika egyik leghangsúlyosabb célkitűzése a *relatív homogén kollektív jólét biztosítása* volt. Ez egyrészt a szegénység teljes eltörlését jelentette a létminimum garantálása révén, másrészt pedig a politikailag elfogadható korlátok között tartott társadalmi-gazdasági egyenlőtlenségekre vonatkozott. A '80-as években egyre fokozódó, az alapvető fogyasztási javakat is érintő hiánygazdaság körülményei között azonban (amikor a kevésbé hozzáférhető javak szétosztása politikai, adminisztratív kritériumok szerint történt⁴) egyre hangsúlyosabbá vált egyenlőtlenségeket eredményez. Létezik ezen kívül egy erős rétegződési nyomás (ez egyrészt a román társadalom hagyományos rétegeivel, strukturáival, másrészt a társadalom sajátos strukturális folyamataival magyarázható), ami egyfajta rétegződési kultúráként értelmezhető, melyre ráépül egy viszonylag széles körben osztott *meritokratikus ideológia*. Mindezek együttesen járulnak hozzá az egyenlőségpolitika oscillálásához (Kligman, 1998).

Szociálpolitika a kommunista és a posztkommunista társadalomban · A '80-as évekkel kezdődően egyre fokozódik a társadalom elszegényedése. Ez főképpen a nemzetközi gazdasági válságnak, a külföldi adósság törlesztéséből fakadó deficitcsökkentéseknek, a hiánygazdaságnak és a leplezett munkanélküliségnek⁵ tulajdonítható (Molnar, 1999:16).

A szocializmus idején alkalmazott szociális támogatás alapvetően négy típusú mechanizmus szerint zajlott. Az *egyetemleges átutalásokat* szociális kritériumok szerint ítélték oda. A *differenciált juttatásokat* a munkaerőpiacon való részvétel függvényében és mértékében állapították meg. Ez elsősorban a társadalombiztosítási rendszert jelentette, s szimbolikus jelentősége volt: fenntartani egy olyan társadalmi rétegződési rendszert, mely szakmai és munka-minőségi alapokon állt, s mely nem gazdasági, hanem társadalmi-kulturális terminusokban definiálódott. A szociális támogatások harmadik kategóriájának tekinthető a *szükségleteken, igényeken alapuló, de a munkaerőpiacon való részvétel által kondicionált szociális juttatás*. Végül létezett egy feltétel nélküli juttatási rendszer az arra rászorulóknak, ez azonban izolált jellegű volt, a szocialista társadalomra nézve atipikusnak és rendkívülinek tekintették (Uo.).

A szocializmus ideje alatt felborult az elsődleges és másodlagos elosztás közötti egyensúly. A piacgazdaságban az elsődleges elosztás (ez a közvetlen béreket jelenti) – mely a piac törvényei szerint alakul – független a másodlagostól, ami az elsődleges elosztás korrekcióját valósítja meg. A szociális juttatások funkciója ebben a periódusban alapvetően a lakosság szükségletei és a fogyasztásra szánt erőforrások szűkössége közötti egyensúlytalanság kompenzálása volt. A szociális védelem alapja a kommunista rendszerben a *társadalombiztosítás*. Ennek segítségével sikerült az összes munkaképtelenné válási esetet lefedni, a munkanélküliség kivételével. Hiányzott azonban a *jövedelemfüggő szociális támogatás*. Szociálpolitikai elemzések alapvetően „bőkezűnek” minősítették a romániai szociális biztosítási rendszert, ami viszont a '80-as évektől kezdve fokozatos visszaesést mutatott (Zamfir, 1999:37).

A szakirodalom a szocialista államokban alkalmazott szociálpolitikák két modelljét dolgozta ki. Az *európai típus*, mely a Szovjetunió és Albánia kivételével az összes kelet-közép-európai kommunista államra jellemző volt, a jóléti államot magas költségvetésbeli szociális kiadásokkal akarta megvalósítani, ebben központi szerepet a magas pénzjuttatások (nyugdíjak, családtámogatások) kaptak. A *szovjet típus* ezzel szemben az árak alacsony szinten tartásában gondolkodott (alapvető fogyasztási javak állami szubvencionálása, az energia árának csökkentése stb.), kiterjesztette ezen kívül az ingyenes szolgáltatások skáláját, a pénzbeli juttatásokat vállalati szinten bonyolította le, költségvetési kiadásait azonban alacsony szinten tartotta. Románia 1989 előtti szociálpolitikája alapvetően az első modellbe illeszthető, de a rendszert alacsony szociális költségek jellemezték. 1989-ben Romániában a legalacsonyabbak az egyéni jövedelmek, a szocialista blokk más országaihoz viszonyítva (Molnar, 1999).

A rendszerváltás utáni időszak lényeges válságot idézett elő a romániai lakosság gazdasági, pénzügyi helyzetében, olyan szociális problémák felhalmozódását eredményezte, melyeket egyre nehezebb volt megoldani. Románia hirtelen és masszívan leszegényedett országgá vált, melyben a '60-as, '70-es évek

óta folyamatosan leszakadó szegmens jelentette az egyik legnehezebben megoldható problémát.

Az átmenet – lakosságot érintő – gazdasági, szociális költségei közül az egyik leglátványosabb a (hivatalosan elismert) munkanélküliség megjelenése volt, bár a jelenség igazán csak 1992-ben vált hangsúlyosabbá (míg 1991 decemberében a munkanélküliségi arány 3 százalék volt, ez 1992 decemberére 8,4 százalékra nőtt). A növekvő gazdasági egyenlőtlenések további terheket jelentenek a lakosság számára (1989-ben a minimálbér az átlagjövedelem 65,3 százalékát teszi ki, ez az arány 1997-re 28,7 százalékra csökken). A gazdaság drasztikus visszaesése következtében a lakosság nagy többségének reáljövedelme csökken, így az 1997-es reáljövedelmek az 1989-es bérek 59,8 százalékát jelentik. Ezek a folyamatok felfűzhetők ugyan az elején a populáció széles köreiből elfogadott meritokratikus ideológiára, a frusztráció azonban fokozatosan nő. Kialakult azonban a lakosságon belül egy fokozatosan marginalizálódó szegmens, melyet a gyors elszegényedés és leszakadás jellemez. Olyan társadalmi kategóriákról van szó, melyek következtében kirekesztődnek minden típusú szociális támogatás lefedési szférájából: ezek az el nem ismert munkanélküliek, a sokgyermekes családok, a munkanélküli szülők, az egykeresős háztartások, valamint a lakással nem rendelkező családok. Ők az új szegények (lásd Péter 2003).

A posztszocialista társadalmakban kidolgozott és alkalmazott szociálpolitikák egyik legfontosabb jellemzője a szociális, jóléti támogatásban részesítettek *piaci magatartásra* való előkészítése, felkészítése. Míg a szocializmus időszakában érvényes jóléti juttatások teljes körűek voltak, s az egyén – jóléti minimumhoz való – alapvető jogainak egyikeként definiálódtak, a rendszerváltást követően kidolgozott szociális intézmények már nem alanyi jogon, hanem adott gazdasági kritériumoknak való megfelelés alapján biztosítanak támogatást. Ez a szociálpolitika azonban – a magyarországi nőket megcélzó támogatások példáját vizsgálva – nem alakít ki a megcélzott egyéneknél piac-érzékeny magatartást, hanem olyan attitűdöket generál, amelyek *piac-ellenesnek* tekinthetők. A szociális rendszerrel szembeni viselkedésminták látszólag szocializmus korabeli mintákat másolnak le, ez azonban – a szerző véleménye szerint – az új kontextushoz való alkalmazkodás egyik lehetséges stratégiája (Haney, idézi Burawoy-Verdery, 1999: 10-11).

A rendszerváltást követő időszak szociálpolitikájában három szakasz különíthető el. Az első, *korrekciós jellegű szociálpolitika* 1990 júniusáig tart, vagyis az első szabadon választott kormány kialakításáig, ennek bizonyos elemeit majd az 1996-ban megválasztott jobboldali kormány ismét alkalmazni fogja. A második fázis annak a *jogi és intézményes keretnek* a gyors kiépítése, mely lehetővé teszi a szociálpolitika kidolgozását és gyakorlatba ültetését. Végül, az *átmeneti szociálpolitika tulajdonképpeni szakasza*, mely inkább reaktív jellegű, konceptuálisan kevésbé kidolgozott, s hangsúlyos minimalista tendenciákat mutat.

A korrekciós szociálpolitika számos elvi és megvalósíthatósági kérdést szül, melyekkel kapcsolatban nem alakul ki Romániában konszenzus. A korrekció-pártiak (a történelmi jobboldali pártok, például) a szocialista időszakban elkövetett igazságtalanságokért (magántulajdon-elkobzások, politikai jellegű zaklatások) kárpótolnák a lakosságot, a *restitutio in integrum* elv

alapján. Ennek a kilátásba helyezett gyakorlatnak az ellenzői viszont ebben a lépésben is további egyenlőtlenségek generálását látják, hiszen egyrészt nem fedhető le a teljes igazságtalanság-skála (nem korrigálható ti. a kisebb javak elkobzása, mint ahogy az sem, hogy az egyéneket fél évszázadon keresztül megakadályozták különböző fogyasztási javak megvásárlásában), másrészt az elkövetés óta eltelt idő strukturális változásai módosították a helyzetet. Voltak azonban olyan kárpótlási akciók, amelyekkel kapcsolatban beszélhetünk politikai konszenzusról, ezek a lépések viszont mindössze az 1990-es év első felére korlátozódtak. Ilyen volt a hiánycikkek felszámolása (import, illetve a termékek alacsony áron történő értékesítése révén), az erőltetett export leállítás, az ország rendelkezésére álló másfélmilliárd dollárnyi tartalék felhasználása, mezőgazdasági földek használatba bocsátása stb. A jövedelmezési rendszerben végrehajtott módosítások sajátos vonása az volt, hogy ezek nem érintették a közvetlen, elsődleges béreket és nyugdíjakat, csak a különböző kiegészítő juttatásokat értelmezte újra. Mindezek a kárpótlások viszont hamar kimerítették az ország tartalékait, ezen felül pedig nem valamiféle gazdasági racionalitás vagy koherens stratégia részeként zajlottak, hanem inkább a szakszervezeti nyomásoknak és követeléseknek engedve, a kritikus pont is elért romló lakossági életszínvonal kontextusában.

A többi volt szocialista állammal szemben Románia csökkentő szociális kiadásait⁶. Mind az alapvető szociális szolgáltatások (egészségügy, oktatás), mind a közvetlen szociális juttatások terén jóval az átlag alatt költ, bár az előbbi támogatás-kategóriára magasabb kiadások jutnak. Legnagyobb „szegénység-csökkentő hatása” a gyermekek után járó támogatásoknak van, illetve az újonnan bevezetett „munkanélküli-segélynek” (mindkettő piaccgazdaság-specifikus szociális védelmi elemnek tekinthető). Kevésbé sikeresek a szegény populáció megcélzásában és szegénységi küszöbön való túllendítésében a szociális gondozási programok. Vannak az 1989 előtti „szociális hálónak” olyan elemei, melyeket a megváltozott körülmények között is funkcionálisnak minősítettek, jól kidolgozottak tekintették mind a nyugdíj, mind a gyermekes családok támogatási rendszerét, ezeket csupán módosították. A direkt jövedelmek és pótlólagos juttatások arányában végrehajtott változtatások inkább a

kapitalizmus körülményeihez igazította a szociális támogatósi rendszert.

A rendszerváltás utáni szociális kiadásoknak elsősorban az átmenet negatív társadalmi hatásaiért kell a lakosságot kompenzálnia, tartalmaznia kell ugyanakkor egy olyan stimulatív elemet, mely a munkaerő átcsoportosítása, átképzése, valamint a teljesítményösztönzés révén a piacra termelés szabályaihoz igazítsa a munkaerőpiacot.⁷

Következtetés · Tekintettel arra, hogy a romániai átmenet és a strukturális változtatások nem fejeződtek még be, állandóan megújuló igény az adekvát szociálpolitika újradefiniálása, annál is inkább, hogy az 1998-ig érvényesült politikát töredékes, ellentmondásos lépések jellemezték. A rendelkezésre álló modellek közül az egyik *univerzalista*, mely a '60-as, '70-es évek Nyugat-Európájára volt jellemző. Ez azonban a magas költségek, illetve a munka és kárpótlás közötti gyenge kapcsolat miatt Románia számára nem járható út. A romániai szociálpolitikusok rendelkezésére álló másik opció a *rezidualista modell*, mely az előbbi válságára adott válaszként alakult ki, mely azonban – az említett szerző szerint – hangsúlyos individualizmusával aláásná a szolidaritás elvét, s nem szüntetné meg lényeges szegmensek kizárásának a veszélyét.

Hamis dilemma azonban a *maximalista versus minimalista* vagy *centralizáló vs. decentralizáló* vagy a *jóléti társadalmat előmozdító versus jóléti gazdaság*⁸ megvalósítására törekvő szociálpolitikák szembenállása. A jólétet a gazdaság, állam, civil társadalom, helyi önkormányzatok és közösségek együttműködésével kell megvalósítani. Kimutatható ugyanis, hogy a módosított intézményi-jogi keret és számos megváltoztatott szociális támogatási eljárás ellenére továbbra is vannak olyan társadalmi kategóriák, melyekre nem vonatkoznak a szociális védelmi, ún. „*safety net*” mechanizmusok: egyszülős és sokgyermekes családok, intézményi ellátásban részesülő gyermekek, romák, illetve a semmilyen személyazonossági dokumentummal nem rendelkező, mintegy, a rendszeren kívül rekedt személyek. Ezek azok a hátrányos helyzetű csoportok, melyek deprivált helyzetüket az előző rendszer idejéből „örökölték”, s amelyek továbbra is a társadalom perifériájára szorulnak.

JEGYZETEK

1. Az *átmenet* fogalmának a használata ebben a kontextusban nem a poszt-szocialista társadalmak történéseinek objektív teleologikus jellegét hivatott érzékeltetni, más szóval, ebben a szövegben, és ebben az értelmezésben nem feltételezem azt, hogy a közép-kelet-európai társadalmak szükségszerűen a nyugati típusú liberális demokrácia és piaccgazdaság megvalósítása felé haladnak (lásd továbbá Burawoy-Verdery, 1999:4-5).

2. Ebből kiindulva mondhatjuk azt, hogy a szocializmus időszakában Romániában kidolgozott és működtetett szociálpolitika a két típusú, munkán alapuló („*workfare state*”) és nyugati értelemben vett („*welfare state*”) jóléti állam-projekt nagyon sajátos kombinációjának tekinthető. A jóléti állam egyébként – a szociálpolitikák egyfajta politológiai paradigmáján belül – a politikai aktorok és politikai intézmények ara irányuló törekvéseként értelmezhető, hogy a rendelkezésre álló erőforrások fel-

használásával a teljesen újszerű szociális rendszert hozzanak létre – mintegy a piaccgazdaság szociális korlátaiért való kompenzációként (Zamfir, 1999:16).

3. A bérek ellenőrzését több módon is indokolták, a szocialista korszak első időszakában a gazdasági növekedést előmozdító felhalmozást és újrabefektetést szolgálta, később a nagyméretű projektek és építkezések alapját képezte, majd a '70-es évek második felétől a külföldi hitelek kifizetéséhez volt rá szükség.

4. Ehhez hasonló jelenség figyelhető meg a magyarországi lakáspolitikában is: a termék rendkívüli szűkössége miatt az igénylők szükséglete mellé valami kiegészítő értéket kellett keresni, s ez az *érdem* – pontosabban az anyagi termelésben való részvétel vagy a társadalmi hasznosság – volt. A lakáselosztás így a bérpolitika differenciálatlanságának „kiigazítása” (Szelényi, 1990:81-82).

5. A munkanélküliség 1989-ben 4-5 százalékra tehető.

6. A szociális költségek 81 százalékát a társadalombiztosítá-

si kiadások jelentik, a pénzzuttatások 14 százalékát a kérésre átutalt támogatások teszik ki, s mindössze 5 százalékát szánják szociális gondozás-jellegű költségek fedezésére (Teșliuc-Pop, 1999:260-262).

7. Az inkább imperatívuszokként vagy legalábbis ajánlásokként megfogalmazott szociálpolitikai kijelentések szerzője Cătălin Zamfir, a jelenlegi, Năstase-kormány tisztviselője, a mi-

niszterelnök szociális ügyekben kompetens tanácsadója.

8. A jóléti társadalom kialakításához az állam és társadalmi aktorok együttes hozzájárulására van szükség. A jóléti gazdaság a piac önszabályozó mechanizmusára támaszkodik, melyet csak az ún. szegénypolitika egészít ki. (Lásd továbbá ugyanebben a lapszámban Kulcsár Eszter CASPIS programtervezetének a bemutatását – a szerkesztő megjegyzése).

KÖNYVÉSZET

Burawoy, Michael, Verdery, Katherine (szerk.) (1999) *Uncertain Transition. Ethnographies of Change in the Postsocialist World*. Rowman&Littlefield Publishers

Ferge Zsuzsa (1991) *Szociálpolitika és társadalom*. Budapest: ELTE Szociológiai Intézet Szociálpolitikai Tanszéke – T-Twins

Hunya Gábor, Réti Tamás, R. Süle Andrea, Tóth Gábor (1990) *Románia 1945–1990. Gazdaság- és politikatörténet*. Budapest: Atlantisz Medvetánc

Kligman, Gail (1998) *The Politics of Duplicity. Controlling Reproduction in Ceausescu's Romania*. Beverly Hills: University of California Press

Molnar, Maria (1999) Sărăcia și protecția socială. (Szegénység és szociális védelem). București: Editura A „România de Măine”

Negulescu, Arabela Sena (1999) Întreprinderi vechi și restructurate. (Régi és újjászervezett vállalatok) In. Tranziția economică în România. Trecut, prezent și viitor. (Gazdasági átmenet Romániában. Múlt, jelen, jövő) The World Bank & CERPE

Péter László (2003) „Új szegények túlélési életstratégiái.” In *Erdélyi Társadalom* 2003/1 pp. 26-51.

Rominska-Zimmi, Eva (1997) Poverty and Social Transformation. Conference paper: <http://povertycenter.cwru.edu> (2002. március)

Szelényi, Iván (1990): Városi társadalmi egyenlőtlenségek. Budapest: Akadémiai Kiadó, Budapest

Teșliuc, Cornelia Mihaela, Pop, Lucia Lucian (1999) Sărăcie, inegalitate și protecție socială. (Szegénység, egyenlőtlenség és szociális védelem). In. Rrühl, Cristoph, Dăianu, Daniel (szerk.) *Tranziția economică în România. Trecut, prezent și viitor* (Gazdasági átmenet Romániában. Múlt, jelen és jövő). The World Bank & CERPE

Verdery, Katherine (1996) *What was Socialism and what Comes Next?* New Jersey: Princeton University Press

Zamfir, Cătălin (szerk.) (1999) *Politici sociale în România 1990–1998. (Szociálpolitikák Romániában 1990 és 1998 között)* București: Editura Expert

Zamfir, Cătălin, Vlăsceanu, Lazăr (1998) *Dicționar de sociologie. (Szociológia Szótár)* București: Editura Babel